

George Charles Labouchere (1896-1971): voorvechter van monumentenzorg en het Derde Rijk

Lid van Oud-Utrecht 1925-1945

In het *Jaarboek Oud-Utrecht* 1971 verscheen een opmerkelijk artikel van de hand van Theun Haakma Wagenaar. Hierin besteedde hij aandacht aan enkele 'geniale theorieën' van zijn goede vriend George Charles Labouchere, die op 8 januari 1971, de dag voor zijn 75ste verjaardag, was overleden. Het waren ideeën die Labouchere in gesprekken met hem had gedeeld maar die hij zelf nooit aan het papier had durven toevertrouwen. Daarvoor was hij te zeer een perfectionist, die vreesde 'iets op schrift te stellen dat niet volkomen onaanvechtbaar was'. In oudere jaargangen van de *Jaarboeken* en *Maandbladen* van Oud-Utrecht publiceerde Labouchere echter veelvuldig, voor het laatst over de Utrechtse bolwerken in 1941. Waarom bleef het daarna zo lang stil?

Slot Zeist

George Charles Labouchere was afkomstig uit familie die in de negentiende eeuw een vooraanstaande positie had verworven in het Amsterdamse bankierswezen. Dit bankierskapitaal verschafte zijn grootvader Charles Bernhard Labouchère de middelen voor de aankoop van slot Zeist, waar hij in 1867 zijn intrek nam samen met zijn vrouw. Hier groeide hun kinderen op, onder wie ook Alfred Labouchere, de vader van George Charles. In 1895 trad Alfred in het huwelijk met Lily, een dochter van de familie Blanckenhagen die op Kersbergen woonde. Een jaar later werd George Charles geboren in hun eerste huis, op nummer 18 aan de Maliesingel. In de jaren daarna zouden nog zeven kinderen volgen, twee zonen en vijf dochters. Alfred, die in Utrecht rechten had gestudeerd, ontwikkelde zich in deze jaren als een succesvol advocaat, met tal van bestuurlijke nevenfuncties. Landelijke bekendheid verwierf hij als actief beoefenaar van de scherm sport. Op de Olympische Spelen in Londen (1908) behaalde hij een vijfde plaats en ook bij de Spelen in Amsterdam (1928) was hij met zijn 61 jaar nog altijd fit genoeg om deel te nemen. Als kind moet George veelvuldig in Zeist hebben vertoefd, op slot Zeist, dat na het overlijden van zijn grootvader nog tot 1923 aan zijn ook René toebehoorde, of op Kersbergen, bij de familie van zijn moeder.

Waarlijk leven

Na zijn middelbare school meldde George zich in 1915 in bij de Utrechtse universiteit aan voor een studie Rechten. En net als zijn vader werd hij ook meteen lid van het Utrechtse studentencorps. Het was echter de tijd van de Eerste Wereldoorlog, waarin veel studenten hun studie moesten onderbreken vanwege de mobilisatie van het Nederlandse leger. In 1916 zou ook hij zijn dienstplicht moeten vervullen maar hij besloot om zich al direct in september 1915 als vrijwilliger aan te melden. Twee jaar lang bracht hij door in militaire dienst, waar hij afwisselend bij het derde en vierde regiment van de Veldartillerie in Breda en Ede was gelegerd. Toen hij in mei 1917 afzwaaide, had hij inmiddels tot de rang van tweede luitenant geschopt. Zo was hij al 21 jaar oud toen hij eindelijk aan zijn studie kon beginnen, waarbij hij de rechtenstudie al snel inruilde voor zijn ware interesse, die van de kunstgeschiedenis. Met name de bouw- en architectuurgeschiedenis had zijn belangstelling, en dan in het bijzonder die van de middeleeuwen. Na zijn doctoraal in 1924 volgde een promotieonderzoek bij professor Willem Vogelsang. Ook volgde hij de nodige colleges bij de uit Duitsland afkomstige hoogleraar middeleeuwse geschiedenis Otto Oppermann, die in deze jaren school maakte aan de Utrechtse universiteit met zijn kritische oorkondenleer. Net als Oppermann en

Vogelsang werd hij lid van de pas opgerichte vereniging Oud-Utrecht, waar hij in 1926 al een eerste artikelje publiceerde in het *Maandblad*.

Op 1 juli 1927 promoveerde hij op een voor die zeer origineel architectuurhistorisch onderzoek: *Over compositie en dispositie der Fransche kerktorens in de 11de en 12de eeuw. Een bijdrage tot de wordingsgeschiedenis der gotiek*. Ook later zou de ontwikkeling van de gotiek steeds zijn belangstelling houden en het verbaast dan ook niet dat hij al in 1928 een eerste opzet maakte voor een monografie over de Utrechtse Domtoren. Hij droeg zijn proefschrift op aan zijn ouders en 'zijn aanstaande vrouw'. De naam van deze vrouw laat hij onvermeld maar kan niet dezelfde zijn geweest als die van de vrouw waarmee hij acht jaar later in het huwelijk trad.

Tijdens zijn gehele studietijd was George een enthousiast lid van het USC. In 1921 was hij voorzitter van de lustrumcommissie en daarnaast bemoeide hij zich als secretaris van de museumcommissie intensief met de inrichting van het Corpسمuseum, dat zich sinds 1913 op de zolder van het Sociëteitsgebouw bevond. Vol weemoed verwoordt hij dan ook zijn afscheid van het Studentencorps in het voorwoord van zijn proefschrift: 'Met een vol hart doe ik dit, denkend aan al hetgeen het mij geboden heeft. Het blijve in lengte van dagen wat ik heb ondervonden dat het is: bron van vriendschap, van waarlijk leven, onmisbaar voor den bloei der Universitas onder de stralen der Sol Iustitiae.'

Monumentencommissie

In het jaar na zijn promotie werd George Labouchere als privaattoecent toegelaten bij de afdeling Bouwkunde van de Technische Hogeschool in Delft voor onderricht in 'het beschouwen van kunstwerken'. Van les geven kwam het eerst jaar overigens nog niet veel terecht; pas in december 1929 gaf hij er zijn eerste, openbare les.

Meer tijd en energie vroeg zijn lidmaatschap van de Monumentencommissie, die op 9 mei 1928 in het Utrechtse stadhuis werd geïnstalleerd. Als belangrijkste opdracht kreeg deze commissie om voor de gemeente Utrecht een lijst van monumenten samen te stellen. Na een reeks van vergaderingen en rondwandelingen werd eind 1928 een eerste lijst voorgelegd aan het college van B&W, die in de jaren daarna nog verder zou worden aangevuld. Uit de notulen van de commissievergaderingen komt Labouchere naar voren als een enthousiast maar ook eigenzinnig lid van de commissie. Soms moest voorzitter George van Heukelom (1870-1952), bekend als architect van de Inktpot en van de restauratie van de Domtoren, flink aan de bak om de discussies met Labouchere in goede banen te leiden. Wat niet wegneemt dat hij zijn originele en vaak vernieuwende kijk op de zaak wel werd gewaardeerd. Zo kwam er op zijn voorstel ruimte voor een nader onderzoek naar de resten van het keizerlijke paleis Lofen in de kelders van de huizen tussen Domplein en Vismarkt. Er werd een fotograaf ingehuurd en samen met Willem Stoker, opzichter bij de gemeente Utrecht, werkte hij in de jaren 1931-1933 nauwkeurige opmetingen van het complex, dat intussen was toegevoegd aan de monumentenlijst. Opmerkelijk is zijn pleidooi voor de 'oprichting hier ter stede van een archeologischen dienst'; daarmee was hij zijn tijd ver vooruit.

In deze jaren raakte hij ook betrokken bij de opgravingen op het Domplein. Na de succesvolle opgravingen door Gerardus van Hoorn in 1929 werd een commissie opgericht onder leiding van Willem Schuylenburg, gemeentearchivaris en directeur van het Centraal Museum, die het vervolg op dit wetenschappelijke archeologische onderzoek in goede banen moest leiden. Als lid van deze commissie maakte Labouchere ook kennis met de Groningse archeoloog Albert van Giffen. Beide

mannen raakten goed met elkaar bevriend en als Van Giffen naar Utrecht kwam, logeerde hij vaak bij Labouchere in het huis De Krakeling, op de hoek van de Keistraat en Achter Sint-Pieter.

Fascisme

1928 was ook het jaar waarin Labouchere samen met Erich Wichman en Hugo Sinclair de Rochemont de vereniging De Bezem oprichtte. Al een jaar eerder waren zij begonnen met de publicatie van een weekblad met dezelfde naam, als spreekbuis voor het Italiaans geïnspireerde, fascistische gedachtengoed dat zij propageerden. Wichman, een gesjeesde student maar ook talentvol dichter en kunstenaar, had zich na terugkeer van een reis naar het Italië van Mussolini ontpopt als een enthousiast aanhanger van het fascisme. Labouchere had voor het eerst met hem kennism gemaakt, toen hij op 24 november 1924 een lezing over het Italiaanse fascisme had gehouden in de eetzaal van de Sociëteitsgebouw aan het Janskerkhof. Uit de jaren daarna zijn meerdere brieven van Wichman aan Labouchere overgeleverd, onder meer over de politieke acties die Wichman op touw zette tegen 'de leugenaars' van de sociaaldemocratie. Vanuit De Bezem werden geüniformeerde knokploegen opgericht maar in hoeverre Labouchere daar zelf aan deelnam, is niet bekend.

Labouchere was ook van de partij toen Erich Wichman op 28 november 1928 een praatje bij het Utrechtse studentencorps kwam houden. Althans, dat was het plan, want die avond zou uiteindelijk heel anders verlopen. Bij aankomst in Utrecht, bleken alle studenten namelijk vertrokken naar Zuilen, waar een dijkdoorbraak van de Vecht dreigde. Zij hadden gehoor gegeven aan een oproep van de plaatselijke burgemeester. Samen met Sinclair en Labouchere besloot Wichman om zich bij de hulpactie aan te sluiten. Wichman schreef later in *De Bezem* in bloemrijke bewoordingen hoe hij tot half zes 's ochtends 'met lekke schoenen tot over de knieën in stroomend, ruischend, ijskoud water, modder, klei en slik' had staan ploeteren. Een andere aanwezige getuigde later echter dat Wichman heel de nacht geen klap had uitgevoerd en niets anders had gedaan dan 'warhoofdig kletsen en drinken'. De hele actie zou Wichman echter slecht bekomen: in de dagen daarna kreeg hij een longontsteking waaraan hij op 1 januari 1929 zou overlijden. Drie dagen later vond in Amsterdam een groots opgetuigde begrafenis plaats, betaald door de Bezem-activisten. Labouchere was een van de mannen die de baar met de kist droegen.

In de jaren daarna moesten Sinclair en Labouchere toezien hoe de beweging zij samen met Wichman en in gang hadden gezet, serieuze concurrentie kreeg van Anton Mussert. Labouchere kon weinig sympathie opbrengen voor die man, die hij later betitelde als 'de fortuinlijkste onder de opportunisten'. Pogingen tot samenwerking liepen op niets uit. Mussert trok zijn eigen plan en richtte in 1931 de Nationaal-Socialistische Beweging in Nederland (NSB) op, die in de jaren daarna weerklank vond bij brede groepen van het electoraat. Een jaar eerder had het bestuur van De Bezem getracht om zelf een politieke partij in het leven te roepen, de Nationaal-Socialistische Staatspartij. Door onderling wantrouwen kwam daar echter weinig van terecht. Ook latere pogingen om het initiatief terug te winnen, bleken tot mislukken gedoemd en na 1934 was de rol van Sinclair en Labouchere in de opkomst van het fascisme in Nederland uitgespeeld.

Lustrumuitgave

Labouchere trad met zijn politieke activiteiten zelden op de voorgrond. Zo slaagde hij erin om zijn rechts-extremistische politieke leven strikt te scheiden van zijn werk als kunst- en architectuurhistoricus. Zo kon het in 1931 gebeuren dat het bestuur van de vereniging Oud-Utrecht

in hem de aangewezen man zag voor het schrijven van een rijk geïllustreerde uitgave van de Utrechtse monumentenlijst. Twee jaar later, bij het tienjarig bestaan van de vereniging in maart 1933, zou de publicatie moeten verschijnen. Labouchere ging aan de slag en eind 1932 besloot het bestuur dat de voorbereidingen zo ver waren gevorderd dat men ondanks 'de eigenaardige en weinig berekenbare werkwijze van den heer Labouchere (...) wel met hem in zee meende te mogen gaan'. Voor de uitgave werd uit eigen kas 1000 gulden beschikbaar gesteld naast de door het Provinciaal Utrechts Genootschap (PUG) toegekende subsidie van nog eens 250 gulden. Het boek zou in een oplage van 500 exemplaren verschijnen met een omvang van 80 bladzijden, met afbeeldingen op mat of glanzend 'kunstdrukpapier'.

In de vergadering van 24 februari 1933 moest het bestuur echter vaststellen 'dat de samensteller dier lijst (...) nog wel niet aan zijn herhaalde beloften, om de copie te leveren, heeft voldaan, maar dat er nu toch wel kans op geregelde toezending van die copie schijnt te bestaan.' Wel waren voorbereidingen getroffen voor het maken van de nodige foto's, zodat de lijst 'allicht in den komenden zomer' zou kunnen verschijnen. Maar ook die planning bleek te optimistisch en uiteindelijk moest het bestuur erin berusten dat het hele project op de lange baan werd geschoven.

In het jaar daarop kreeg Labouchere een nieuwe betrekking als privaatdocent aan de Rijksuniversiteit Utrecht, in 'de geschiedenis der middeleeuwsche bouwkunst in Nederland'. Daar ontmoette hij vermoedelijk ook de vrouw met wie hij een jaar later in het huwelijk zou treden, Frederika Boukje de Vries (1908-2005). Samen betrokken zij een nieuwe woning in de Aurorastraat 1. Nog een jaar later zou zij haar studie Kunstgeschiedenis afronden met een kandidaatsexamen.

Intussen kwam van de herhaalde beloften van Labouchere aan het bestuur van Oud-Utrecht om zijn kopij drukklaar af te leveren, weinig terecht. Begin 1935 wist hij de bestuursleden echter enkele dagen van de Algemene Ledenvergadering te verrassen met het laatste gedeelte van de kopij. Die bleek echter nog geenszins persklaar te zijn. Niettemin besloot men het eerste gedeelte 'ter zetterij' te laten gereed maken. Samen met Schuylenburg werkte Labouchere aan het verbeteren van de tekst maar na enige tijd moest dit werk door verhindering van de laatste tot eind april worden opgeschort.

Behoud tegen prijsgeving

Een jaar later lag er dan toch een drukproef van de lijst van in totaal 87 pagina's en een eerste gedeelte van 13 pagina's van het tweede gedeelte, over de bouw van de Domtoren. Het in het archief van de vereniging bewaard gebleven exemplaar, staat echter vol met doorhalingen en verbeteringen en uit alles blijkt dat Labouchere nog geenszins tevreden was over de inhoud. Er was bovendien verschil van mening met het bestuur over de beschrijving van de oudste bewoningslagen die bij de opgravingen op het Domplein waren blootgelegd. In navolging van Van Giffen meende Labouchere in de oudste laag 'sporen van terpvorming' te ontwaren, en daarboven een tweede, nog 'zuiver Germaansche' bewoningslaag. De doorhaling van deze passage in de drukproef, waarschijnlijk van de hand van Schuylenburg, maakt duidelijk dat de andere leden van het bestuur zich met deze interpretatie moeilijk konden verenigen.

Opnieuw stokte het werk. Daarbij kan ook een rol hebben gespeeld dat Labouchere vanaf het voorjaar van 1936 in een principiële discussie beland in de Monumentencommissie naar aanleiding van zijn niet aflatende pleidooi voor het behoud van de oude gevel van Oudegracht 262. Al eerder had Labouchere bot gevangen bij zijn strijd voor het behoud van het middeleeuwse stenen huis dat op de resten van paleis Lofen was gebouwd en dat na de grote brand van dit complex in 1934 met

sloop werd bedreigd. 'Men moet afwegen behoud tegen prijsgeving. Er wordt wel gezegd, dat het telkens slechts kleine gevallen zijn, waarin de commissie tot prijsgeving besluit, maar als men al die gevallen bij elkander telt, ziet men ten slotte het oude gelijkmatig aan verdwijnen. Hier zou men moeten vorderen dat het oude blijft bestaan.' Nu de commissie opnieuw weigerde om principieel stelling te nemen tegen de sloop van de gevel van een monumentaal pand, wenste Labouchere niet langer deel te willen uitmaken van de commissie en diende in mei 1936 zijn ontslag in. Wel was hij in datzelfde voorjaar druk met Van Giffen met de uitvoering van een nieuwe opgravingscampagne waarbij de aandacht zich vooral richtte op het tracé van de westelijke castellummuur.

Voorwerp van goede verzorging

In de bestuursvergadering van 18 januari 1938 blijkt dat er meerdere, vergeefse pogingen waren ondernomen tot hernieuwd contact. Wel had bestuurslid Schuylenburg in een vormelijk schrijven van de heer Labouchere mogen vernemen dan dat de lijst 'een voorwerp van goede verzorging blijft'. Een jaar later kwam Schuylenburg echter met het bericht 'dat Labouchere de lijst opnieuw omgewerkt heeft en er ongeveer mee gereed is'. Men besloot de auteur nog eenmaal een kans te geven. Maar ook de ultieme deadline van 1 maart 1939 passeerde zonder ontvangst van de lang verwachte kopij.

Een half jaar later, in de vergadering van 13 oktober, blijkt het verhaal echter een verrassende wending te hebben genomen. Drukkerij De Boer had namelijk bij het bestuur het zetsel van de eerder opgemaakte drukproef opgeëist. De voorzitter was na overleg met enkele bestuursleden akkoord gegaan, maar met voorbijgaan van de door ziekte geplaagde Schuylenburg en de 'uitstedige' Haakma Wagenaar. Schuylenburg, die al heel wat tijd en energie in de uitgave had geïnvesteerd, was *not amused* maar kon deze ingreep niet meer ongedaan maken. De door drukkerij De Boer gemaakte kosten werden door de penningmeester voldaan en de eerder door het PUG verleende subsidie werd terugbetaald. De resterende voor de uitgave gereserveerde gelden werden uiteindelijk ondergebracht in een nieuw 'reservefonds voor een bijzondere uitgave'. Toen Labouchere het nog bij het bestuur berustende manuscript terugvroeg, werd dat na ampele overweging aan hem geretourneerd. Het bestuur dreigde nog met een schadeclaim maar daar zou verder niets meer van terecht komen.

SS-lidmaatschap

Na de Duitse inval toonde Labouchere zich een enthousiast voorstander van het nieuwe regime. Als zodanig raakte hij betrokken bij de restauratie van het in de meidagen van 1940 verwoeste stadhuis van Middelburg en het middeleeuwse abdijcomplex aldaar. In Utrecht pleitte hij voor het behoud van de Geertekerk, die in sterk bouwvallige toestand verkeerde en grotendeels dreigde te worden gesloopt – een zaak waar ook de NSB zich sterk voor maakte.

Op 6 juli 1941, kort na de inval van het Duitse leger in de Sovjet-Unie, besloot hij zich aan te melden bij het Vrijwilligerslegioen Nederland, een onderdeel van de SS. 'Bij deze heb ik de eer U te berichten', zo liet hij het universiteitsbestuur weten, 'dat ik in den aanstaanden cursus niet in staat zal zijn als privaat-docent lessen te geven, daar ik mij onlangs opgegeven heb voor militairen dienst bij de Waffen-SS en dientengevolge aanstaanden Vrijdag het land zal verlaten. Daar ik mij voor den duur van den oorlog verbind, zal ik, bijzondere omstandigheden daargelaten, niet vóór dien in dit land terugkeren.' In september vertrok hij voor opleiding in Senheim, een SS-trainingskamp in Rijnland-Pfalz. Begin november mocht hij die kortstondig onderbreken om aanwezig te kunnen zijn

bij de aanbieding aan Seyss-Inquart in het Kurhaus te Scheveningen van een bundel getiteld *Die Niederlande im Umbruch der Zeiten. Alte und neue Beziehungen zum Reich*. Daarin stond ook een artikel van zijn hand over de bijdrage van Nederland aan de ontwikkeling van de *nordische Baukunst*. Hij vervolgde zijn opleiding in Klagenfurt en München, maar werd daar voor de krijgsdienst ongeschikt bevonden en in januari 1942 ontslagen. Later betitelden oude kameraden hem als een 'warhoofd' en 'fantast'.

Hij keerde terug naar Nederland, waar hij in maart een aanstelling aan de Utrechtse universiteit kreeg als buitengewoon hoogleraar, met als leeropdracht 'Geschiedenis der middeleeuwse bouwkunst in Nederland', in augustus gevolgd door een benoeming als lector aan de faculteit Letteren en Wijsbegeerte. Van actieve deelname aan het onderwijsprogramma kwam voorlopig echter weinig; hij was voortdurend op reis en hield in verschillende Duitse steden kunsthistorische lezingen. Toen in april 1943 alle studenten werden verplicht een loyaliteitsverklaring te ondertekenen en bijna negentig procent het voor gezien hield, had hij nog altijd niet de openbare rede gehouden voor de aanvaarding van zijn lectoraat. Als 'begunstigend lid' van de SS in Nederland bleef hij zich echter tot het einde van de oorlog actief als vormingsleider en docent aan de Deutsche Schule in Utrecht. Ook trad hij regelmatig op als spreker op bijeenkomsten van de SS en de Nederlandsch-Duitse Kultuurgemeenschap.

De professor

Al een paar dagen na de bevrijding werd Labouchere opgepakt en overgebracht naar Fort de Bilt. Daar kreeg hij toestemming om samen met zijn medegevangene Charles Quéré, architect, NSB-lid en tijdens de bezetting wethouder van Openbare Werken in Utrecht, de schade aan het kerkje in Fort Blauwkapel in kaart te brengen, waarover zij in oktober 1945 een uitgebreid verslag uitbrachten. Intussen wachtte hij in kamp Rhijnauwen aan de Vossegatsedijk op het oordeel van de commissie voor de bijzonder rechtspleging. In augustus 1947 werd hij naar het Huis van bewaring II in Amsterdam overgebracht, waar begin 1948 zijn proces plaatsvond. Op 4 maart 1948 volgde de uitspraak: een gevangenisstraf van negen jaar, of eigenlijk zes, na aftrek van de bijna drie jaar van voorlopige hechtenis. Het was een hoge straf, die ook na een incassatie-procedure ongewijzigd bleef. Behalve zijn lidmaatschap van de SS en zijn inzet voor het Duitse leger – met voorbijgaan van de eed van trouw die hij ooit als tweede luitenant had afgelegd – werden hem ook zijn diensten als informant van de Sicherheitsdienst zwaar aangerekend. Na een verblijf in de strafgevangenis van Den Haag kwam hij in Veenhuizen terecht.

Als fascist van het eerste uur was Labouchere inmiddels in het vizier gekomen van Lou de Jong, medewerker van het net opgerichte Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie. Al in kamp Rhijnauwen was hij op verzoek van De Jong begonnen met het optekenen van de opkomst van het Nederlandse fascisme in de jaren 1927-1934. Labouchere had een uitstekend geheugen en kon daar rijkelijk uit putten voor dit weliswaar sterk gekleurde, maar toch zeer bruikbare relaas. Het 300 pagina's tellende typoscript wordt nog altijd als een waardevolle bron in het archief van het NIOD bewaard. Mede door zijn welwillende houding kwam hij in 1950 vervroegd vrij.

Zijn huwelijk was intussen op de klippen gelopen en in 1946 was hij ontslagen uit zijn functies aan de universiteit. Zijn veroordeling betekende ook het einde van zijn lidmaatschap van Oud-Utrecht. Op de ledenlijst van 1946 komt Laboucheres naam niet meer voor; wel blijkt zijn hoogbejaarde vader in Zeist dan opeens lid te zijn geworden. Tijdens zijn gevangenschap bleef hij contact onderhouden met Van Giffen en Haakma Wagenaar, met wie hij ook later steeds bevriend is gebleven. Zo volgde hij via een uitgebreide correspondentie met Van Giffen met grote belangstelling het vervolgonderzoek op

het Domplein. In de eerste jaren na zijn vrijlating woonde hij in Zeist, waar zijn beide ouders kort na elkaar zouden overlijden. In 1957 hertrouwde hij met Ankie Crommelin (1911-2006). Samen vestigden zij zich in een fraaie villa in Tholen. Daar kende iedereen hem als 'de professor' maar niemand wist van zijn verleden en de tijd dat hij in de gevangenis had gezeten. Hier bracht hij in relatieve rust de laatste periode van zijn leven door. Op 8 januari 1971 overleed George Labouchere en kort daarna werd hij bijgezet in het familiegraf op de Algemene Begraafplaats in Zeist.

Kaj van Vliet

Geraadpleegde bronnen

Het Utrechts Archief:

Bevolkingsregisters gemeente Utrecht, 1895-1912 (toegang via <https://hetutrechtsarchief.nl/personen>)

Archief Strafinrichting Wolvenplein (toegang 18-4), inv.nr. 357.

Archief College van curatoren Rijksuniversiteit Utrecht (toegang 59), inv.nrs. 929, 1236 en 2980.

Archief Vereniging Oud-Utrecht (toegang 806), inv.nrs. 5-6, 33-35, 76-77, 294-296.

Archief van George Charles Labouchere (toegang 831-3).

Nationaal Archief:

Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (toegang 2.09.09), inv.nr. 76759, dossiernummer 363/48 (Bijzondere Raad van Cassatie).

Archief Ministerie van Oorlog: Stamboeken van onderofficieren (toegang 2.13.09), inv.nrs. 5495 en 15521

Literatuur

Het adresboek der stad Utrecht, jaargangen 1895-1940.

Bosman, L., 'Nederlandse architectuurhistorici en het buitenland tot ongeveer 1960', *Bulletin KNOB* 114 (2015), 21-38, aldaar 33.

Groningen, C.L. van, *Slot Zeist. Een Vorstelyk stuk Goet* (Driebergen-Zeist 2009), aldaar 89-112.

Hoekstra, T.J., en S.L. Wynia, "Dan zullen velen juichen". Geschiedenis van twintig jaar conflicten over het archeologisch onderzoek op het Domplein te Utrecht (1929-1949)', *Jaarboek Oud-Utrecht* (1997), 126-168, aldaar 159-160.

Haakma Wagenaar, Th., 'Enige hypothesen van Dr. G.C. Labouchere over het middeleeuwse Utrecht', *Jaarboek Oud-Utrecht* (1971), 13-32.

Haffmans, J., "Niets dan warhoofdig kletsen en drinken'. De laatste maanden van Erich Wichman (1890-1929), met nieuwe documenten', *De Utrechtse Boekhouder. Tijdschrift voor Utrechts literair erfgoed* (2012), 1-6.

Haslinghuis, E.J., *De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst, deel II: De provincie Utrecht, eerste stuk: de gemeente Utrecht* ('s-Gravenhage 1956).

Huberts, W.S., *In de ban van en beter verleden. Het Nederlandse fascisme 1923-1945* (dissertatie Rijksuniversiteit Groningen 2017), m.n. 134-139.

Huberts, W.S., *Er moest iets nieuws komen. Getuigenissen van Nederlandse fascistten 1940-1950* (Nijmegen 2019).

Jaarboek van de Technische Hoogeschool te Delft, jaargangen 1928-1934.

- Labouchere, G.C , diverse artikelen in: *Jaarboekje Oud-Utrecht* 1928, 1930-1933, en *Maandblad Oud-Utrecht* 1926, 1932 en 1941.
- Labouchere, G.C., 'Der Anteil der Niederlande an der Entwicklung der nordischen Baukunst', in: M. Freiherr du Prel (red.), m.m.v. W. Janke, *Die Niederlande im Umbruch der Zeiten. Alte und neue Beziehungen zum Reich. Im Auftrag des Reichskommissars für die besetzten niederländischen Gebiete Reichsminister Dr. Seyss-Inquart* (Würzburg/Den Haag 1941; 2e druk 1942), 139-160.
- Ozinga, LR.P., e.a. (red.), *Het romeinse castellum te Utrecht* (Utrecht 1989), aldaar 20-23.
- Utrechtsche studenten almanak*, jaargangen 1916-1928.
- Vliet, K. van, 'De ontdekking van Paleis Lofen: een zoektocht met dramatische afloop', *Paleis Lofen. Magazine met verhalen, interviews en artikelen* (2022), 18-23, aldaar 21-23.